

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Факультет іноземних мов
Факультет іноземної філології
Історичний факультет

ПИТАННЯ СХОДОЗНАВСТВА В УКРАЇНІ

*Тези доповідей
Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю
28 березня 2019 р.*

Харків – 2019

СТАТУС ЄВРЕЙСЬКИХ ГРОМАД В ОСМАНСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У XV–XVI ст.

Петренко Олександр Володимирович, студент 5 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.і.н., доц. С.В. Мірошніченко

Єврейська діаспора в багатьох країнах світу з давніх-давен жила відокремленою групою, складаючи самотні етно-релігійні громади. Їх статус в тому чи іншому суспільстві визначався і релігійним законодавством країни, де вони проживали (в середні віки особливо жорстким), і ступенем толерантності цього суспільства, і, перш за все, державною владою. Але і в найсприятливіші для єврейства епохи, при найбільш лояльних правителях євреї всюди були другосортним прошарком населення.

Історіографія зазначеної проблеми досить широка. Так, Екмеледдін Іхсаноглу, доктор наук Падуанського університету, в своєму дослідженні «Історія Османської держави, суспільства, цивілізації» аналізує правовий статус єврейських громад в Османській імперії [2]. В монографії Сергія Ібрагімовича Муртузалієва, професора кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Луганського університету, аналізуються причини виникнення «кровавих наклепів» у державі, які були спрямовані проти єврейського населення [3]. В дисертації кандидата юридичних наук Султана Таласовича Хапчаєва «Проблема рівності і нерівності в мусульманській правовій доктрині» [6] висвітлюються причини та наслідки переселення єврейських громад Європи до Османської імперії у XV–XVI ст.

Метою нашого дослідження є аналіз статусу єврейських громад в Османській імперії за хронологічними рамками з XV по XVI ст.

Новизна авторського підходу до вирішення проблеми полягає в тому, що ми аналізуємо еволюцію змін у відносинах між єврейськими общинами та султанатом.

Створена в 1452 р. Велика іспанська інквізиція проводила активну антиєврейську політику в країні, результатом якої стали масові винищення єврейських громад. Однак уже 31 березня 1492 р. був підписаний Альгамбрський едикт, офіційно проголосивши вигнання євреїв з Іспанії та її володінь, згідно з яким євреї повинні були до кінця липня цього року покинути країну. Едикт ґрунтувався на версії, що нібито євреї спокушають християн переходити в іудаїзм, а нові християни не можуть через вплив євреїв стати чесними католиками [2, с. 344-345].

У пошуках порятунку керівники громад звернулися до турецького султана Баязида II з проханням надати їм притулок. Після сплати значної суми султан погодився прийняти переселенців з Іспанії. В якості місця проживання їм було визначено стамбульський район Пера, де вже

проживали європейці (в основному венеціанські та генуезькі купці) [5, с. 112].

Кількість євреїв-біженців сягала 40 тис., проте незабаром вона збільшилася до 120 тис. за рахунок прибулих із Сицилії і Португалії. Для багатьох із них Османська імперія на кілька століть стала притулком. Султан Баязид II, зустрічаючись з іспанським послом, так висловлювався щодо біженців-євреїв: «Чи не тому ви почитаєте Фердинанда мудрим королем, що він доклав чимало старань, щоб розорити свою країну і збагатити нашу?» [2, с. 348].

Іслам, норми якого визначали буття народів, що населяли імперію Османів, відповідно з Кораном, допускав життя і майнові права християн і євреїв за умови дотримання ними встановлених мусульманських законів і сплати відповідних податків.

Статус зіммі (християн і євреїв), за мусульманськими законами, передбачав відому терпимість влади до «людей Писання». Але цей статус не був стабільним, оскільки в східній деспотії, різновидом якої стала Османська імперія, життя будь-якої людини, включаючи самого султана і членів його сім'ї, не було захищеним від свавілля окремих осіб і угруповань, які мали максимальний вплив у державі.

Що стосується майна зіммі, то воно, за мусульманськими уявленнями, було надбанням Аллаха і його намісника на землі – султана-халіфа. Після смерті власника великі статки зазвичай конфісковували в казну. Спадкоємців обирала сама держава.

Євреям заборонялося носити зброю і їздити на конях, пропонувалося носити розпізнавальний знак (найчастіше – жовтий тюрбан). У той же час османські султани, які прагнули залучити євреїв до своїх володінь, дозволяли будувати синагоги та відкривати при них релігійні освітні заклади [5, с. 112].

В цілому євреї, як правило, перебували в кращому становищі, ніж християни (греки або вірмени); це було обумовлено як недовірою до останніх (Османська імперія майже безперервно знаходилася в стані війни з християнськими державами Європи), так і тим, що іудаїзм сприймався як ближча до ісламу конфесія. Підтримка єврейства з боку влади, яке активно конкурувало з християнами в торгівлі і ремеслі, привело до невдоволення з боку греків і вірмен, що сприяло зростанню антиєврейських настроїв в їх середовищі.

Перший випадок «кривавого наклепу» в Османській імперії був зафіксований за часів правління Мехмеда II у XV ст. Згодом такого роду випадки, незважаючи на масове переселення євреїв з Іспанії в 1492 р., відбувалися рідко і, зазвичай, засуджувалися османською владою [5, с. 101].

Зокрема, такі випадки відзначені в Єрусалимі в 1546 р. і в Стамбулі в 1530-1540 рр. В Амасії вірменська жінка заявила, що вона була свідком вбивства євреями вірменського хлопчика і використання його крові в

релігійних ритуалах на Великдень, що призвело до погромів, які тривали кілька днів, а кілька євреїв, включаючи рабина, під тортурами зізналися у вбивстві і були повішені. Після того як хлопчик був знайдений живим і здоровим, губернатор засудив до страти вірменів, однак постраждалим євреям це не допомогло [6, с. 13].

Мехмед II видав перший в Османській імперії фірман про те, що всі справи, пов'язані з «кривавим наклепом», повинні розглядатися в «дивані» – центральному судовому відомстві в столиці [7, с. 115].

В цілому переселення євреїв із Західної Європи було зустрінуте османською владою доброзичливо. У 1553 р., прислухавшись до думки свого лікаря і радника, єврея Мойсея Хамона, султан Сулейман I повторив наказ Мехмеда II, який заборонив місцевим судам розглядати справи про єврейські ритуальні вбивства. Він же став на заваді намірам папи Павла IV передати євреїв Анкони до рук інквізиції [7, с. 115-116].

Однак згодом ставлення влади до євреїв погіршилося. Так, у 1579 р. султан Мурад III, дізнавшись, що єврейські жінки носять шовковий одяг, прикрашений дорогоцінним камінням, наказав знищити всіх євреїв в імперії. Однак указ був скасований завдяки одному з радників великого візира – єврею Шломо Ашкеназі [5, с. 120].

Згодом «криваві наклепи» на євреїв з боку християн продовжилися. Зокрема, в єврейських релігійних трактатах згадуються такі випадки вже під час правління Мурада IV.

Таким чином, можна зробити висновок, що становище чисельної єврейської громади в Османській імперії було сприятливим для подальшого піднесення єврейства в економічному, соціальному та культурному плані. Єврейство стає складовою Османської імперії, одна його частина асимілювалася з місцевим населенням, а інша – гордо доводила свою національну та культурну ідентичність.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Арарат Н. Сионистское решение проблемы евреев диаспоры // Еврейство и сионизм. Ч. IV / пер. с иврита Е. Константиновской, науч. ред. И. Лурье. – Иерусалим: Амана, 2017. URL: http://jhistory.nfurman.com/code/ararat_chast_4_1.htm (дата обращения: 15.02.2019).
2. История Османского государства, общества, цивилизации: в 2 т. / под ред. Э. Ихсаноглу, пер. с тур. В.Б. Феоновой, под ред. М.С. Мейера. – Т. 1. М.: Восточная литература, 2006. – 602 с.
3. Муртузалиев С.И. Положение зимми и Константинопольский Патриархат в Османской империи XV–XVI вв. // Византийский временник. – М., 2006. – Т. 65 (90). С. 29-36.
4. Сафонов А.А. Османская административно-правовая система на Балканах (XV–XVII века) // Историко-правовые проблемы: новый ракурс. – 2012. – № 5. – С. 121-133.
5. Фадеева И. Еврейские общины Стамбула // Лехаим / Федерация еврейских общин России, ноябрь 2005. – Вып. 11 (163). – С. 125-130.

6. Хапчаев С.Т. Проблема равенства и неравенства в мусульманской правовой доктрине: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Ставрополь, 2010. – 26 с.
7. Хапчаев С.Т. Правовой статус немусульман в исламских государствах // Право и образование. – 2010. – № 2. – С. 113-120.

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ МІСТА АБОНУТЕЙХ У СКЛАДІ ПОНТІЙСЬКОГО ЦАРСТВА

Протасова Альона Вікторівна, студентка 4 курсу

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Науковий керівник: к. і. н., доц. О. А. Ручинська

Понтійське царство – елліністична монархія, для якої характерний синкретизм грецьких та східних рис у сфері економіки, соціальних і політичних відносин, культури, релігії та ідеології. Так, у державі існувало дві категорії міст, статус яких визначався волею царя – верховного власника землі: невеликі містечка, які не мали статусу поліса, не володіли сільськогосподарською хорою та підпорядковувалися царському стратегу; грецькі поліси (Фарнакія, Амасія, Синопа, Аміс та Комана Понтійська), які отримали від царя в якості «дару» обмежені автономні права, політію для громадян та невелику сільськогосподарську хору.

Стосовно Абонутейха в історіографії існує дискусія щодо статусу міста. Деякі дослідники вважають його невеликим полісом із деякими залишками автономії, інші ж пишуть, що він підпорядковувався царській адміністрації. Вирішення цього питання дозволить більш детально розглянути адміністративно-територіальну структуру Понтійського царства та окреслити статус маленьких міст у складі держави.

Хронологічно дослідження охоплює період існування Понтійського царства, а саме з 297 р. до н.е. – рік створення держави, по 63 р. до н.е. – рік смерті останнього незалежного від Риму понтійського царя Мітрідата VI Євпатора.

Основним джерелом вивчення питання статусу Абонутейха у складі Понтійського царства є епіграфіка, що доповнюється свідченнями Страбона та Ксенофонта. Особливу цінність становить напис постанови, 167 р. до н.е., що припадає на період правління Фарнака I.

Абонутейх як об'єкт дослідження вперше зустрічається у роботах французького дослідника Т. Рейнака та російського – Р. Х. Лепера наприкінці XIX – початку XX ст., що пов'язано з аналізом нової археологічної знахідки, яка була відкрита на території колишнього Абонутейха та датується часом правління Мітрідата V Еввергета. Надалі питання статусу Абонутейха не було об'єктом досліджень, а лише частково висвітлювалося в роботах таких вчених як М. І. Ростовцев, М. І. Максимова та С. Ю. Саприкін.